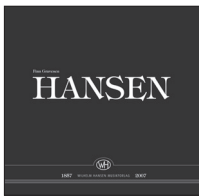

(listeners) of hiphop would have been interesting to address further. This distinction might to some degree be theoretical out-dated within both cultural studies and youth studies. In these research fields the theoretical perspectives are directed towards the question of *how* both participants and consumers *actively re-produce* products in the sense that they use them in specific contexts and practices. Even though the distinction between users and producers, as such, might be less interesting as a matter of theoretical discussion, it would have directed a focus towards the users, of which we learn very little of in *Hiphop i Scandinavia*. Nevertheless, as a book which primarily addresses the production of rap in Scandinavian hiphop culture, it is still a very interesting and needed contribution.

Jakob Demant

Finn Gravesen

Hansen

København: Wilhelm Hansens Musikforlag, 2007

343 pp., illus.

ISBN 978-87-598-1469-7

DKK 299

Finn Gravesens *Hansen* er den tredje (i en vis forstand den fjerde) i rækken af jubilæums-skrifter om Wilhelm Hansens Musik Forlag. Den første markering af et jubilæum fandt sted i anledning af 100-året i 1957 i form af Axel Kjerulfs *Hundrede år mellem Noder: Wilhelm Hansen, Musik-Forlag 1857-1957* (København: Wilhelm Hansens Musikforlag, 1957) på et tidspunkt, hvor virksomheden var på sit allerhøjeste og produktion af trykte noder endnu var en lukrativ forretning; en yderst forkortet version af denne bog udkom samtidig på tysk i samme karakteristiske omslag som den danske version under titlen *Ein Jahrhundert mit Musik. Wilhelm Hansen, Musik-Forlag 1857-1957*. Fyrré år senere udkom næste jubilæumsbog, noget mindre prætentios og noget mere kortfattet end Kjerulfs bog – men anledningen var også det lidt mere ‘skæve’ 140 års jubilæum – med en titel, der forsøgte sig med et nyt ordspil, *140 år med tryk på* (København: Wilhelm Hansens Musikforlag, 1997), skrevet af Bent From. Og så nu Gravesens bog kun ti år senere i anledning af 150 året for firmaets grundlæggelse med den fyndige – og i forlagets optik næppe helt politisk korrekte – titel *Hansen*.

Det med forlagsnavnet er ikke helt uvæsentligt, selv om det under tiden kan være lidt svært at hitte rede i: “Wilhelm Hansen Musikforlag”, “Wilhelm Hansen Musik-Forlag”, “Wilhelm Hansen Musik Forlag”, “Wilhelm Hansen Edition”, “Edition Wilhelm Hansen” for blot at nævne varianterne af nyere dato. For de, der sysler med at datere danske nodetryk, er disse forskelle af betydning, for sammen med pladenumrene på de enkelte udgivelser kan de være med til at datere udgivelserne; for, som vi ved ikke mindst fra Dan Fog, er noder yderst sjældent forsynet med udgivelsesår – men det er en anden historie.

Det må have krævet en del overvejelser fra forfatterens side at sige ja til opfordringen om at skrive endnu en jubilæumsbog om WH. I hvert fald nedenstående forhold måtte tages med i overvejelserne: to tidligere fremstillinger om samme emne inden for de foregående 50 år; forlagets altdominerende position i dansk musik- og kulturhistorie (på godt og ondt) sammenholdt med, at opdragsgiveren har været forlaget selv; forlagets nuværende position i den moderne medieverden som delvist underlagt et udenlandsk selskab med en ganske anden historisk og ideologisk baggrund end forlagets egen; og endelig adgangen på Det Kongelige Bibliotek til et forlagsarkiv med breve og andre arkivalier af et omfang, som det er umuligt for en enkelt person at komme igennem i sin helhed inden for den tidsramme, der nødvendigvis må ligge bag en jubilæumsbog af denne art. At navigere i et sådant hav må ikke altid have

været lige nemt, og helt overordnet må man beundre den måde, hvorpå Gravesen har løst opgaven. Det mest prekære har formentlig været forfatterens bundethed/frihed i forhold til forlagets interesser. Allerede på bogens anden side tager han tyren ved hornene med følgende bemærkning, der næsten får karakter af en besværgelse: "Når familie og forretning er så tæt forbundet, som tilfældet er i det foreliggende emne, og familien er opdragsgiver, kunne man antage, at en helt bestemt version af historien ville være en del af opdraget. At mindre heldige egenskaber fx blev ønsket nedtonet og evt. mindre flatterende sider af det passede udeladt. Sådan har det ikke været. Det er tilfredsstillende at sige at jeg har haft helt frie hænder ... . Jeg har haft uhindret adgang til alt materiale" (s. 9). Det lyder næsten for godt til at være sandt.

Bogen indledes også med en anden form for besværgelse, som man som læser må beklage: det hedder, at eftersom bogen "... er tænkt til lystlæsning" og ikke har "... ambitioner om at være en videnskabelig udgivelse" (s. 2), er noteapparatet udeladt. I stedet henvises blot til den fyldige litteraturliste samt til "firmakorrespondancen fra alle årene, som befinder sig i Det Kongelige Bibliotek" (s. 2). Havde Gravesens bog været en overfladisk journalistisk fremstilling, havde en sådan disposition været forståelig – men netop i kraft af dens karakter af en bredere musik- og kulturhistorisk fortælling med både synspunkter og holdninger er det beklageligt, at man ikke får mulighed for at verificere og eventuelt arbejde videre med den anvendte empiri. Det med noter i en bog af denne art er jo en velkendt diskussion, og naturligvis tynger det fremstillingen. Her savnes de dog, først og fremmest som følge af bogens ambitionsniveau og den i mange henseender fine måde opgaven er løst på. Blandt mange eksempler, hvor man gerne ville have haft mulighed for at gå videre med kilderne, skal blot nævnes et enkelt: på s. 68 fortælles det lakonisk, at Wilhelm Hansen på et tidspunkt i 1883 holdt op med at levere nodemateriale til Musikforeningen. Årsagen antydes ganske vist, men det var dog en historie, der fortjente en lidt nøjere dokumentation, når man betænker Musikforeningens position i det københavnske musikliv i disse år.

Det er nærliggende at sammenligne Gravesens bog med de tidligere bøger om emnet nævnt ovenfor. Både i det ydre og i selve fremstillingen er der store forskelle. Om man bryder sig om det lidt klodsede kvadratiske format i *Hansen* er en smagssag, men det giver mulighed for en overdådig illustrationsgrad, som er udnyttet virtuost med et væld af illustrationer og nodefaksimiler, der ikke blot garnerer klummeteksten men tilfører den nye aspekter og supplerende informationer – netop sådan som man som formidler rettelig bør benytte illustrationer. Faktisk kunne man med udbytte 'gennemlæse' bogen alene ved at studere billeder og billedtekster. Naturligvis er en del af billedstoffet velkendt fra tidligere fremstillinger, men rigtig meget er nyt og overraskende – og alt sammen er yderst informativt.

Hvad Gravesens fremstilling angår, træder forskellen i forhold til forgængerne – først og fremmest Axel Kjerulf – endnu tydeligere frem. Sidstnævnte tager så at sige udgangspunkt i firmaet og dets personkreds og skildrer tingene 'indefra': det er forlagets indre anliggender og bedrifter, der står i centrum, og det omgivende musikliv belyses i det omfang, forlaget er indblandet, og set gennem forlagets briller. Gravesen gør det modsatte. I *Hansen* er det musiklivet og musikkulturen, der er udgangspunktet, og fra behandlede sider af denne musikkultur zoomes ind på forlagets rolle på de konkrete områder. Herved bliver bogen i mange henseender til en bred historisk – eller snarere socialhistorisk – fremstilling af 150 års danske musik og musikliv, hele tiden med den pointe i bagehovedet at inddrage Wilhelm Hansens rolle – både den åbenlyse og den mere skjulte. Det gør bogen til meget mere end en forlagshistorie; den bliver også et væsentligt bidrag til den almindelige beskrivelse af dansk musikhistorie. En enkelt svaghed ved denne tilgang skal dog nævnes, nemlig det forhold, at helhedsindtrykket undertiden kan virke lidt flimrende. Netop fordi bogen vil andet og mere end at anskue verden, som den tager sig ud i forlagets optik, efterlader den indtrykket af en række mere eller mindre afgrænsede enkelt-historier og kommer derved til at savne den store samlede

fortælling. Men da bogen ifølge sagens natur hele tiden må medtænke firmaet Wilhelm Hansens rolle omkring dette eller hint emne, kan det næppe være anderledes.

Hvad den overordnede disposition angår, har Gravesen valgt samme model som de tidligere fremstillinger – en model, der næsten også må være umulig at komme uden om: generationsmodellen. De seks generationer har fået hver sit hovedafsnit under de indforståede overskrifter 'Jens og Hanne', 'Alfred og Jonas', 'Asger og Svend', 'Lone og Hanne', 'Tine' samt 'Tine og Louise-Marie'. En imponerende familiehistorie gennem seks generationer i lige linje fra grundlæggeren Jens Wilhelm Hansen, der åbnede forretningen i oktober 1857, til sidste skud på stammen, Louise-Marie Törnquist, der efter en glidende overgang overtog den daglige ledelse af forlaget i 2008, mens moderen Tine Birger Christensen trådte i baggrunden og indsattes i posten som bestyrelsesformand. Kun på et enkelt punkt har den seneste snes år brudt med de foregående mere end 100 års tradition: med Tine Birger Christensens tiltræden som direktør i 1989 ophørte traditionen med, at ledelsen bestod af to familiemedlemmer (et ægtepar, to gange to brødre, to søstre), der i kraft af deres forskellige naturer ledelsesmæssigt kunne supplere hinanden. Ikke mindst dette forhold har i årenes løb givet anledning til mange psykologiske iagttagelser og formentlig også gennem årene bidraget til forlagets monopollignende position i Danmark.

Og det er ikke småting, Wilhelm Hansen har været rodet ind i mellem år og dag, og netop derfor kommer Gravesens bog så vidt omkring. Her skal blot nævnes et par eksempler. Revyen i dens forskellige afskygninger havde fra første færd fyldt godt i Wilhelm Hansens katalog i form af enkeltudgaver af de mest populære numre. Men for de entreprenante WH-brødre Asger og Svend Wilhelm Hansen var dette ikke nok; i 1930'erne udvidede de virksomheden til også at omfatte bygningen af Arne Jacobsens nye Bellevue Teater i Klampenborg, der netop skulle huse revygenren og derved indirekte bidrage til gode salgstal for forlagets nodeudgivelser. Ti år forinden havde brødrene været aktive i en helt anden sammenhæng, nemlig i oprettelsen af Københavns Drengekor efter europæiske forbilleder fra bl.a. Leipzig og Wien – formentlig også i dette tilfælde med den bagtanke, at der på længere sigt ville være tale om en god aftager af en anden del af forlagets udgivelser. I det hele taget viser Gravesens bog – nok klarere og med større overblik end det tidligere har været gjort – i hvor høj grad forlaget har engageret sig i de mest forskelligartede projekter, hver gang med ikke ringe, men helt legitim, skelen til tallene på bundlinjen.

Man kan ikke beskæftige sig med Wilhelm Hansen uden at omtale yderligere to emneområder fra den brogede historie: rettighedsspørgsmålet og Carl Nielsen. Hvad det første angår, kan brudstykker fra Gravesens bog sammensættes til en spændende beretning om de mange sider af problemerne omkring copyright, som WH har været involveret i: fra de allertidligste år i 1850'erne, hvor det var konkurrencen om de billigste udgaver af Mendelssohns *Lieder ohne Worte*, der gav Jens Wilhelm Hansen blod på tanden, via Danmarks tilslutning til Bernerkonventionen i 1903, frem til diverse retssager om 'Tango Jalousi' og visse værker af Carl Nielsen; for slet ikke at tale om forlagets sikre hånd om den vigtige organisation i disse sager, KODA.

Også forlagets forhold til Carl Nielsen, både som person og senere som ophavsmand til indtægtsgivende værker, behandles indgående. Netop dette emne udgør et af de mere følsomme områder af forlagets historie og selvforståelse, og man fornemmer, at Gravesen har måttet træde varsomt. Meget af dette er kendt stof, og netop om dette emne kunne man have ønsket sig en mere samlet fremstilling, som så ganske vist ville have brudt med bogens tidligere nævnte kronologiske disposition. Emnet omfatter såvel de gode personlige relationer mellem direktørerne og komponisten, striden om honorarer, bruddet i 1920'erne, Carl Niensens indirekte udfald mod forlaget i de berømte avisinterviews fra midten af 1920'erne, den ofte diskuterede historie om de 50 kr., som Nielsen mente at have fået for 'Jens Vejmand' i 1906 og frem til forlagets engagement i Carl Nielsen Udgiven i årene 1997-2009.

Og så lidt fra småtingsafdelingen vedrørende Carl Nielsen. Flere steder omtales hans opus 1, suiten for strygere (s. 79 og s. 87); Carl Niensens egen titel (både på hans nodemanuskripter og i samtidige koncertprogrammer) er 'Suite for Strygeorkester'. Det med, at den også er 'lille', stammer fra den trykte, tyske udgave ('Kleine Suite ...') men ikke fra nogen dansk kilde. Gengivelsen af titelbladet fra Nielsen og Laubs *En snes danske Viser* (s. 79) omtaler Skovgaard's forsideillustration med den legende dreng og den græssende hest uden at nævne, at tegningen er en parafrase over Poul Martin Møllers verslinjer "Hingsten græsser stolt på fædres grave / drengen plukker af de røde bær". Og J.A.P. Schulz fra *Lieder im Volkston* staves uden t (s. 79). Det er heller næppe den fulde sandhed at sige, at Carl Niensens afgang som dirigent ved Det Kongelige Teater skyldtes hans egen skuffelse over "at have klareret sig så dårlig som dirigent" (s. 109): det var muligvis andres dom, men næppe komponistens egen. Og endelig udkom 'Jens Vejmand' ikke i en WH-samling med titlen *Syv Sange* (s. 111, en sådan titel findes vist ikke), men derimod i *Strofiske Sange*, hæfte 1, ligesom det heller ikke er rigtigt at hustruen, billedhuggeren Anne Marie Carl-Nielsen, var maler (s. 81).

Afsluttende i afdelingen for kritiske bemærkninger skal blot nævnes yderligere to detaljer: på side 83 karakteriseres klaverakkompagnementet i et af forlagets flagskibe, *Danmarks Melodibog*, som "4-stemmig sats" (s. 83) – det er altså ikke rigtigt; blandt de mere end 1500 satser findes alt fra enkel 4-stemmig koralstil til fuldt udskrevet romance-akkompagnement. På s. 293-305 i kapitlet 'Det bliver ikke lettere' skifter hele fremstillingen lidt pludseligt karakter. Teksten fremstår her i en række korte afsnit, nogen af dem på under ti linjer, forsynet med hver sin underoverskrift, nærmest i punktform: 'Familjen', 'Ungdomsmusikken', 'Musikundervisning' og mange andre. Her træder for alvor et af bogens hovedproblemer frem, nemlig manglen på en mere sammenhængende tekst over et længere forløb.

Generelt er *Hansen* en god bog. Den er velskrevet, underholdende, tankevækkende og i høj grad øjenåbnende. Det er imponerende, så langt forfatteren er kommet med det uhyre omfattende kildemateriale, der ligger i det store og endnu ikke færdigordnede forlagsarkiv på Det Kongelige Bibliotek. Der kan utvivlsomt trækkes endnu mere ud af dette arkiv, ligesom også Landsarkivet i Aarhus vil kunne give nye vinkler på stoffet, men med *Hansen* er vi for første gang virkelig kommet rundt om Hansen.

Lad Kjerulf og Gravesen hver for sig få det sidste ord – sammenstillingen af de to citater er tankevækkede; Kjerulf (1957): "I de 35 år, de nuværende chefer har ledet forlaget og musikhandelen, er der sket så gennemgribende ændringer i betingelserne for både at udgive og sælge musikaler, at det ville have været skæbnesvangert selv for et gammelt og solidt firma at føre forretningen ensidigt videre i det gamle spor. Retningslinjen har måttet være denne at tage ligeligt hensyn til de gamle traditioner og tidens ny signaler. Uden fornyelse ville det have været ikke blot tilstand, men tilbagegang" (s. 148); Gravesen (2008): "Det gamle verdensbillede gælder ikke ret mange steder mere – og slet ikke i et moderne musikforlag. Her er det nok så meget mediet, der gælder, og de sammenhænge, det etablerer. Hvis man synes, at en adagiosats af Vagn Holmboe vil forløse en bestemt scene i en dokumentarfilm om lystfiskeri, så hører de to ting sammen. Eller hvis en reklamefilm for stilmøbler befinder sig bedst med musik af Ellington. Wilhelm Hansen har nemlig det hele, og der skal tænkes – og ikke mindst ageres – på tværs" (s. 327).

Niels Krabbe